

Konečný, Miloslav

Naša neschopnosť vnímať hodnoty ponúkané staršou literatúrou neznamená, že ich niet

Bohemica litteraria. 2010, vol. 13, iss. 1-2, pp. 200-203

ISBN 978-80-210-5461-5

ISSN 1213-2144 (print); ISSN 2336-4394 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/114704>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

polovině 20. století, dále literaturou českou, kde svár obou směrů měl těžiště již na přelomu 19. a 20. století, a modernismus a konzervativismus v maďarské literatuře vyznačuje jmény Mihály Babits a Cecile Tormayová. Autor si libuje v podtitulech, které objasňují blíže hlavní název. To platí také o stati Isten szivárványa (Boží duha) s podtitulem A cseh katolikus irodalom vezéreszményei és alakjai (Vůdčí ideje a postavy české katolické literatury), která se netýká jen Durychovy *Boží duhy*, ale podává přehled české katolické literatury od Otokara Březiny a Jakuba Demla po Jana Čepa a Jana Zahradníčka. Zajímavá je i studie Barokk fenomén mint morfológiai nulla a cseh katolikus modernizmus paradigmarendszerében (Barokní fenomén jako tvaroslovná nula v paradigmatech českého katolického modernismu), která vychází z úsilí Františka Antonína Šporka v Kuksu a poukazuje na kult svatého Jana Křtitele a svatě Terezy z Ávily a spatřuje v nich i některé kořeny katolického modernismu na přelomu 19. a 20. století ve spojitosti s časopisem *Nový život* (1896–1907). Český katolický modernismus pak konfrontuje i s velikány západoevropského katolického modernismu Johnem Henry Newmanem, Joris-Karlem Huysmansem a dalšími. Následují dvě studie k slovenské problematice, o místu Jána Červeně v moderní slovenské literatuře a o marginalitě jako organizační síle v tvorbě Pavola Strausse.

Soubor studií Róberta Kisse Szemána uzavírají dvě studie o Janu Patočkovi. Jan Patočka, a cseh fenomenológia filozófusa (J. P., filozof české fenomenologie) a Bevezető Jan Patočka művészetfilozófiájába néhány általános esztétikai és cseh irodalmi tárgyú írása alapján (Úvod do filozofie umění Jana Patočky na základě některých estetických a českých literárněvědných spisů). Biograficky pojatou první studii vystřídává pokus o hlubší přehled Patočkovy literatury k estetice a filozofii umění v českém prostředí i v kontextu mezinárodním. I když je soubor autorových studií tematicky poněkud příliš rozptýlený, třeba zdůraznit, že jeho studie o české katolické literatuře a její srovnání se středoevropskou literaturou, zejména při konfrontaci konzervativismu a modernismu, jsou velmi záslužné, nemluvě samozřejmě o cenných studiích kollárovských. Méně do tohoto souboru zapadají studie o moderní slovenské literatuře či Janu Patočkovi, ovšem tematická pestrost nakonec není na závadu, je důkazem širě autorových zájmů. Maďarská komparatistika, nejen slavistika, bohemistika či slovakistika, ale i široce zaměřená literární komparatistika, získávají v Róbertu Kissovi Szemánovi cenného pěstitele, hýřícího plodnými a neotřelými tvůrčími postoji. Zvláště třeba vyzvednout jeho neutuchající zájem o českou katolickou literaturu.

Richard Pražák

Náša neschopnosť vnímať hodnoty ponúkané staršou literatúrou neznamená, že ich niet – Marta Keruľová: *Hodnotové aspekty staršej literatúry*, Filozofická fakulta UKF Nitra, 2009

Na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre sa v roku 2009 podarilo publikovať niekoľko prác pertraktujúcich otázky dotýkajúce sa primárne najstarších vývinových etáp slovenskej literárnej histórie, čo v slovenskom kultúrnom kontexte možno označiť za nevidaný jav. Najvýraznejšou mierou sa o sformovanie korpusu spomenutých textov zaslúžili Silvia Lauková a Marta Keruľová. Práve renomovaná literárna historička, ktorá už roky svojou bádateľskou aktivitou prispieva k odkrývaniu príslovečných „bielych miest“ v poznatkoch o staršej literatúre, Marta Keruľová, je autorkou zbierky štúdií *Hodnotové aspekty staršej literatúry*.

Už názov naznačuje, že Keruľová sa tentokrát vo svojich výskumoch neobmedzuje len na texty tradične priradované do vývojového prúdu literatúry označovanej ako slovenská – čo je ostatne v kontexte najstarších literárnych období pomerne hmlistý a neurčitý pojem. Okrem prirodzených a častokrát nevyhnutných presahov do kultúrneho diania geograficky blízkych národov čerpá pri svojich interpretačných aktivitách mnohé podnety z celoeurópskeho literárneho dedičstva, založeného na antickej, kresťanskej a neskôr humanistickej tradícii. Neváha vedľa seba postaviť španielskeho dramatika Calderóna de la Barcu a slovenskú ľudovú rozprávku, ak paralely a medzitextové súvislosti medzi nimi disponujú potenciálom pre pregnantnejší výskum vytýčeného problému. Podobne suverénne sa pohybuje i po osi časovej – texty staršej literatúry môžu byť postavené do funkčnej konfrontácie nielen s dielami klasicizmu či romantizmu, ale aj s tvorbou autorov

20. storočia. Takúto možnosť jej ponúka napríklad *Knihá apokryfov* od Karla Čapka, na ktorej potvrdzuje oprávnenosť svojho označenia autora za „bravúrneho znalca metód tvorby staršej literatúry“ (s. 89). Odvážny „časopriestorový rozlet“ pôsobí v konzistentnom podaní rozhradenej literárnej historičky osviežujúcim dojomom.

Publikácia prináša okrem úvodného slova samotnej autorky sedem tematicky samostatných štúdií. Spája ich centrálny predmet záujmu – literárne texty staršej literatúry, hoci, ako som už naznačil, v jednotlivých prácach sa môžeme stretnúť aj s interpretačnými a komparačnými presahmi do sféry textov podstatne mladšej proveniencie. V edičnej poznámke sa dozvedáme, že niektoré z uverejnených štúdií sú upravenou verziou už predtým publikovaných prác. Pre jednotlivé kapitoly sú charakteristické relatívne rozsiahle úvodné pasáže, v ktorých sú prehľadne sumarizované, prípadne aj explikované a systematizované poznatky relevantné pre danú oblasť výskumu, vymedzuje sa i chápanie používaných pojmov, ktoré si takéto presnejšie definovanie vyžadujú (ide o pojmy ako *kairos*, *visio*, *somnium* a pod.) V týchto riadkoch sú zreteľne prítomné dôkladné autorkine znalosti zo sféry domáceho literárnovedného myslenia, ale reflektované sú i aktuálne poznatky zahraničnej vedy – podnetnými sa ukazujú najmä práce talianskeho literárneho teoretika Umberta Eca, a to hlavne v súvislosti s výskumom stredovekých symbolov a alegórií, ktoré sa v publikácii viackrát dostávajú do centra pozornosti. Zoznam literatúry, spoločný pre všetky práce, je zaradený na záver.

V prvej štúdií, nazvanej K problému medzitektovej nadväznosti stredovekého exempla, sa pozornosť sústreďuje na vývinové premeny tohto typického stredovekého žánru. Na konkrétnych príkladoch sa demonštruje a analyzuje vývoj exempliel od moralizovania, didaktizmu a alegorickosti k skonkrétňeniu a posilneniu zábavnej funkcie. Zdôrazňuje sa i úzky súvis medzi exemplom a ľudovou rozprávkou. Jedným z dôležitých inšpiračných stimulov bola pri vzniku štúdie Mathauserovej interpretácia rozprávky O Vasiliji Zlatovlasém, kráľovici České země z roku 1982.

V kapitole K otázke numerickej symboliky v ľudových rozprávkach je venované pomerne veľké úsilie čo najvýstižnejšej definícii pojmu symbol s jeho stredovekými dobovými špecifikami. Následne sú v textoch zbierky Sama Czambela *Slovenské ľudové rozprávky* analyzované číselné symboly a ich funkcia v štruktúre rozprávkového literárneho textu. Najfrekventovanejším i významovo najvyťaženejším je číslo 3.

Pozícia hradu a mesta v staršej literatúre je mimoriadne široko koncipovaná interpretačná sonda, dokumentujúca spôsoby stvárnenia a využitia motívu hradu a mesta v literárnych textoch (nielen) staršej literatúry. Od Augustínovho diela *O božom štáte* a starozákonnej symboliky Jeruzalema a Babylonu modeluje štúdia široký oblúk až k dielam romantickej literatúry. Najviac postrehov sa spája s textami renesančnými a humanistickými, popri historických piesňach totiž nemožno nechať bez povšimnutia ani Rakovského *Opis českého mesta Louny*, podnietený pobytom nášho najznámejšieho humanistického básnika v opisovanom meste.

Kapitola Funkcia sna v stredoveko-barokovom textovom priestore obsahuje širšie uvedenie do problematiky, ktoré zahŕňa najmä deskripciu dobových špecifik nazerania na rôzne druhy snov. Zvýšená pozornosť sa pritom zameriava na pojmy *visio* a *somnium*. Interpretačná aktivita je sústredená na drámu Calderóna de la Barcu *Život je sen* a slovenskú ľudovú rozprávkou Ľubka a Kovo Vlad. Z hľadiska odкрývania odtienkov vo vnímaní sna a konotácií s ním spojených je zaujímavý i autorkin analytický pohľad na preklady tejto španielskej drámy, pričom pracuje paralelne so slovenským i českým prekladom, všimajúc si v nich sémantické uchopenie kľúčových pojmov.

Príležitostná poézia je vitálna vo všetkých literárnych obdobiach, jej azda najväčší kvantitatívny rozmach sa však pravdepodobne spája s latinsky písanou humanistickou a barokovou literatúrou. Problematika žánrov príležitostnej poézie reflektujúcich smrť sa otvára v kapitole *Epicidium* – atribút konečna, príslub nekonečna. Autorka sa zaujíma najmä o žáner *epicedium* a jeho podoby v latinskej humanistickej a barokovej literatúre, pričom sa komparačnými postupmi snaží postihnúť osobitosti realizácie tohto žánru v spomenutých obdobiach. Okrem známejších humanistických textov *Bocatia* či *Jacobea* sa v interpretačnom poli objaví aj príležitostná poézia Koppaya, dokonca i epitaf na smrť Martina Rakovského od jeho priaznivca Petra Codicilla, člena slávneho krúžku Jána Hodějovského. Atmosféra barokových príležitostných básní s tematikou smrti sa približuje najmä na textoch, ktorých autorom je Pavel Šramko.

Originálna je téma štúdie Hodnotové aspekty literárneho a kultúrneho dedičstva. Po krátkom úvode, kde sa otvorene kritizuje „hrdá neschopnosť“ súčasnej kultúry adekvátne reagovať na estetický kód staršej literatúry, autorka na vybraných literárnych textoch dokazuje, že takýto stav nemusí byť pravidlom. Zaujímavé sú najmä pasáže, v ktorých na tvorbe Karla Čapka demonštruje, že aj parodické nadväzovanie na staršiu literatúru môže byť tvorivé a prínosné, pravda iba vtedy, ak jeho autor do hĺbky rozumie tomu, čo chce parodovať. Pozitívne nadväzovanie na literárnu tradíciu podčiarkuje i v básnickej tvorbe Milana Rúfusa.

Ako posledná je zaradená Apológia stredoveko-humanistického autora, ktorá je vlastne výbeovou interpretáciou najznámejšieho diela Jána Bocatia *Hungaridos libri poematum V*. Zameriava sa na hľadanie autorovho „jednotiaceho princípu“, ktorý autorka vníma ako „transformáciu kairos do sveta literatúry“ (s. 98). Dochádza k záveru, že jednotiaci princíp už Bociatius nenachádza len v oblasti sakrálneho, ale aj v oblasti spoločenského, prípadne v sakralizácii spoločenského. Závery vyslovené v súvislosti s tvorbou Bocatia možno v kontexte humanistickej literatúry určite aplikovať so širšou platnosťou.

Hoci publikácia pokrýva široké spektrum otázok, možno v nej vypozerovať myšlienkové línie charakteristické prierezovo pre všetky príspevky. Vo všetkých štúdiách sa totiž popri prísne vedeckých cieľoch vynára aj nástojčivý ideový odkaz – stretávame sa s neskrývanou snahou o rehabilitáciu dnes v oblasti literatúry do veľkej miery zaznávaných a podceňovaných období stredoveku, renesancie a baroka. Implicitne i explicitne sa opakovane vyjadruje presvedčenie, že je nelegitímne podceňovať a degradovať odlišný, našej mentalite vzdialený estetický kód, najmä ak je podnetom takéhoto povýšeneckého postoja individuálna nespôsobilosť porozumieť mu. Autorka sa otvorene pozastavuje pri stále citeľnejšom banalizovaní a vyprázdňovaní súčasnej literárnej komunikácie, ktorá neschopnosť dekódovať (a teda následne aj produkovať) archetypálne a transcendentálne významy maskuje pózou odmietania možnosti existencie akýchkoľvek hlbších významov vo všeobecnosti. Veľmi trievo sa pritom vyhába naivne patetickému panegyrizovaniu „všetkého čo je staré“. Rovnako treba pripomenúť, že hodnotu staršej literatúry s jej kladným postojom k otázkam morálky nestotožňuje, všadeprítomnú religiozitu a etickosť však rešpektuje ako súčasť dobového nazerania krásy.

V otázke reálnej možnosti súčasného čitateľa (a vlastne človeka ako takého) aspoň relatívne plnohodnotne vnímať a recipovať texty staršej literatúry je Kerul'ová pomerne skeptická. To však pre ňu nie je dôvodom, aby sme sa aj naďalej nepokúšali odhaľovať skryté významy a hodnoty staršej literatúry so všetkými možnosťami i obmedzeniami, ktorými nás determinuje súčasná doba. Že takéto úsilie nie je márne, dokazuje aj publikáciu *Hodnotové aspekty staršej literatúry*.

Miloslav Konečný